

БЛАГОЈЕ ПАНТЕЛИЋ
ДИПТИХ
О ХРИШЋАНСТВУ
И ФИЛОСОФИЈИ

Књига је настала у оквиру пројекта бр. 179014, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Издавач: **Институт за европске студије**

Место и година: **Београд • 2019.**

За издавача: **др Миша Ђурковић**

Рецензенти: **проф. др Илија Марић**
проф. др Богољуб Шијаковић
проф. др Богдан Лубардић

Уредник: **др Милан Игрутиновић**

Лектор: **Јелена Савковић**

Штампа: **Финеграф, Београд**

Тираж: **500**

ISBN **978-86-82057-73-4**

© **Благоје Пантелић 2019.**

БЛАГОЈЕ ПАНТЕЛИЋ

ДИПТИХ О ХРИШЋАНСТВУ И ФИЛОСОФИЈИ
ВЕРА И (СА)ЗНАЊЕ У ВРЕМЕ ОДУМИРАЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ

ЈОВАНИ

САДРЖАЈ

ПРЕГОВОР	11
1. ХРИШЋАНСКА ФИЛОСОФИЈА: PRO ET CONTRA	
ПРЕГЛЕД РАСПРАВЕ О ПОЈМУ ХРИШЋАНСКА ФИЛОСОФИЈА У СРПСКОЈ ФИЛОСОФИЈИ 80-ИХ И 90-ИХ ГОДИНА XX ВЕКА	
Пролог: У новом почетку беше марксизам	19
1. Историјски дисконтинуитет	19
2. Појављивање хришћанске философије на београдском Филозофском факултету	24
I Филозофски став или деликт мишљења	27
1. Буран сусрет са хришћанском философијом	27
2. Утемељење хришћанске философије (Позиција Владана Перишића)	31
3. Ковање дрвеног железа (Реакција Михаила Ђурића)	45
4. Тезе о Перишићу (Реакција Радмиле Шајковић)	48
5. Речито ћутање (Реплика Владана Перишића)	50
II Ум између аутономије и хетерономије	62
1. Реактуелизација проблема	62
2. Хришћанска философија као <i>contradictio in adjecto</i> (Осврт Илије Марића)	63

3. Власничка права на философију (Реакција Богољуба Шијаковића).....	74
4. Нарушавање аутономије ума (Реакција Слободана Жуњића)	79
Епилог: О крају спора и новим промишљањима	87
1. Окончање расправе	87
2. Нови импулси	93
Библиографија	98
2. ФИЛОСОФ И ХРИШЋАНСТВО ПРИЛОГ ЗА ИНТЕЛЕКТУАЛНУ БИОГРАФИЈУ СЛОБОДАНА ЖУЊИЋА	
Пролог	105
I Теиста, атеиста или агностик	110
II Хришћанство и философија у другој Југославији.....	115
1. Жуњићево философско југословенство.....	115
2. Хришћанство и поратни југословенски философи.....	116
III Философија и/или теологија.....	123
1. Сусрет теологије.....	123
и философије у доба атеизма	123
2. Симфонија философије и теологије.....	128
Епилог	135
Библиографија	137
Пáреруon: Службе философији Слободана Жуњића (1949–2019).....	140
ИНДЕКС ИМЕНА	155

ПРЕДГОВОР

[1] Сусрет хришћанства са јелинским светом, посебно са јелинском философијом, један је од судбоносних догађаја у историји (западне) цивилизације. Ако је веровати Апостолу Луки, до тог сусрета је морало доћи јер је њега предодредила божанска промисао: „А кад [Павле и Тимотеј] прођоше Фригију и Галатијску земљу, забрани им Дух Свети говорити реч у Азији. Дошавши до Мизије покушаваху да иду у Витинију, али им Дух не допусти. И кад прођоше Мизију, сиђоше у Троаду. И Павлу се показа виђење ноћу: беше неки човек Македонац, који стајаше и мољаше га говорећи: Пређи у Македонију и помози нам! А кад виде виђење, одмах гледасмо да изиђемо у Македонију, јер разумесмо да нас је Господ позвао да им проповедамо јеванђеље.“ (Дап. 16, 6–10) Дакле, сам Дух је апостоле Павла и Тимотеја послао у Грчку, тј. Европу. Мање је важно да ли је тај сусрет био случајан или предодреден, најважније је да је до њега дошло, и да су потом цивилизацијски токови кренули у новом правцу.

Одмах након што су формиране прве еклисијалне заједнице, Јерусалимљани су кренули у сусрет Атињанима. Убрзо, Црква ће постати духовни простор који настањују и Јудеји и Јелини, „држава“ која има две престонице – Јерусалим и Атину. Од-

нос Јудеја и Јелина је био динамичан и драматичан – било је и сукоба, и игнорисања, и сарадње. Хтели – не хтели, заједно су радили на стварању једног новог света.

Хришћанство је из корена променило свет, а оно сâмо је, с друге стране, временом било уобличавано под јаким утицајем јелинске културе и нарочито философије. Толико јаким да је један од најзначајнијих теолога нашег доба, Георгије В. Флоровски, сматрао да је оцрковљени јелинизам „вечна категорија хришћанског постојања“. Апсолутизација категорија грчке мисли, којој је Флоровски био склон, свакако није у потпуности оправдана, али није ни у потпуности погрешна... Историја хришћанске мисли сведочи да је патристичка теологија независива без јелинске философије. Односно, да је хришћанско богословље готово немогуће без философије.

Сусрет хришћанства са грчком философијом, у првим вековима нове ере, у значајној мери је утицао на физиономију самог хришћанства, а оно је, повратно, формативно утицало и на саму философију. Касније је однос философије (тачније, доминантног типа мишљења) и хришћанства (тачније, доминантног типа вере) најчешће био одређиван односом цркве и државе. Дакле, од званичне политике цркве и званичне политике државе зависио је и став хришћана према философији, одн. философа према хришћанству. Осветљавање тог односа, дакле, од значаја је не само за историју теологије и философије, већ и за интелектуалну, културну али и политичку историју, и у одређеној мери

може допринети правилном схватању и одређених друштвених процеса и конкретних историјских догађаја.

[2] Однос хришћанства и философије у другој Југославији, конкретно у Социјалистичкој Републици Србији, последњих деценија XX stoleћа био је и одраз политичких и, уопште, социјалних кретања у држави која је нестајала. Стога, његово расветљавање нам може помоћи и да боље разумемо догађаје који су претходили ратном сукобу и самом распаду државе, као и оне који су им следили. Упркос томе, поменути однос није био привлачан истраживачима југословенске и српске интелектуалне историје; чак ни онима који су се бавили историјом српске философије и теологије. И то је управо био мој основни мотив да те *беле мрље* у нашој философско-теолошкој историографији покушам бар донекле да одстраним.

Конкретно сам се позабавио једном значајном и занимљивом дебатом о томе да ли је оправдано хришћанску философију сматрати (аутентичном) философијом, као и ставом једног од најистакнутијих београдских философа с краја XX и почетка XXI века према хришћанској вери и мисаоној баштини. Када сам писао прве верзије текстова који се сада појављују скупа, нисам претпостављао да ће они бити део једне целине. Међутим, испоставило се да ове две студије случаја чине својеврсни диптих о односу хришћанства и философије у једном бурном и трауматичном историјском периоду – добу када је југословенска држава „одумирала“.

На првој страници диптиха приказана је полемика која је започета на Институту за филозофију Филозофског факултета Универзитета у Београду средином осамдесетих, а касније је вођена изван универзитета и трајала је неколико година. Њени учесници били су еминентни српски филозофи – Владан Перишић, Михаило Ђурић, Радмила Шајковић, Слободан Жуњић, Илија Марић и Богољуб Шијаковић. Она до сада није била предмет истраживања, чак се ти полемички текстови у стручној литератури нису ни третирали као интегрални делови једног диспута. Они то јесу били, и као такви приказани су у првом делу књиге. Трудио сам се да ставове учесника у расправи прикажем објективно и без арбитрирања, те да своје мишљење о проблемима који су били предмет спора оставим по страни, јер би доношење било какве „пресуде“ подразумевало укључивање у њу на један, по мом суду, непримерен начин.

Други део диптиха посвећен је односу Слободана Жуњића према хришћанској вери и теолошкој традицији. Ни та тема раније није била обрађивана. Жуњић је био мислилац леве политичке и дијалектичко-херменеутичке филозофске оријентације. Он се на југословенској интелектуалној сцени појавио раних седамдесетих година и брзо постао један од најистакнутијих филозофских аутора. У том периоду се среће и са хришћанским наслеђем које ће временом бити све присутније у његовим повесно-филозофским истраживањима. И у овом огледу, који садржи и један додаток (Πάρερρον), трудио сам се да будем што је могуће објективнији. Међу-

тим, предмет истраживања били су личност и стваралаштво мог учитеља и пријатеља, тако да нисам у стању да проценим у који мери сам у томе успео. Узгред, тај део књиге, за разлику од првог, писан је у првом лицу једнине, јер у тексту нисам изложио само резултате мог истраживања већ и нека лична сведочанства; другим речима, нисам био само онај ко испитује, већ и онај ко сведочи о неким аспектима живота и рада Слободана Жуњића.

У првој студији је, дакле, приказано како је српска академска средина осамдесетих година (и касније) реаговала на поновно појављивање и укључивање хришћанских мислилаца у филозофски живот, а у другој како је тих година изгледао сусрет једног филозофа – агностика и левичара – са хришћанском вером и филозофијом. Оба огледа показују, пре свега, да се у српској филозофији већ од раних осамдесетих година прошлога столећа однос вере и разума, тј. теологије и филозофије, не може више посматрати искључиво у контексту сукоба југословенског марксизма и религије. Политичка нестабилност довела је до тога да марксистичка филозофија, која је након Другог светског рата маргинализовала све остале филозофске школе, сада полако ослобађа простор и за немарксистичку мисао. Смрт Јосипа Броза је додатно убрзала тај процес, тако да је у том периоду овдашњи филозофски живот био веома богат и динамичан. А тих година у њему почињу слободније и активније да партиципирају и хришћански филозофи. Њихова позиција тада није била преиспитивана (само) са марксистичког становишта, већ су у расправу

укључени и аргументи из других философских традиција, посебно хајдегеријанске, и тако је тај филозофски дијалог постао прегнантијнији и занимљивији.

[3] И ову прилику бих искористио да захвалим свима онима који су ми помогли у изради књиге. Посебно морам поменути рецензенте: проф. Илију Марића који је мој пријатељ али и својеврсни ментор када год истражујем српско и југословенско интелектуално наслеђе, као и моје факултетске професоре философије, Богољуба Шијаковића и Богдана Лубардића, који су ме пре много година увели у свет философског мишљења. Захвалност дугујем и колегама са Института за европске студије, чија подршка ми је у значајној мери олакшала рад на књизи, као и Недељки Бјелановић и Јелени Савковић које су текст (не само) лекторски средиле. На крају, али не и на последњем месту, захвалан сам својој породици на жртви коју подноси како бих био у прилици да се неометано бавим научно-истраживачким радом.

У Коштунџаку,
јесен 2019.

Блајоје Панџелић

1. ХРИШЋАНСКА ФИЛОСОФИЈА: PRO ET CONTRA

ПРЕГЛЕД РАСПРАВЕ О ПОЈМУ
ХРИШЋАНСКА ФИЛОСОФИЈА У
СРПСКОЈ ФИЛОСОФИЈИ 80-ИХ
И 90-ИХ ГОДИНА XX ВЕКА